

Las i leśnictwo dla rozwoju gospodarki

Bolesław Porter, Krzysztof Czyżyk, Grzegorz Trzciniński

Abstrakt. Lasy w Polsce zajmują prawie $\frac{1}{3}$ powierzchni kraju, są nieodzownym elementem naszego krajobrazu. W publikacji przedstawiono krótką charakterystykę naszych lasów, ich funkcje oraz rolę wielofunkcyjnego, zrównoważonego leśnictwa w rozwoju kraju.

Słowa kluczowe: leśnictwo, funkcje lasu, gospodarka

Abstrakt. Forest and forestry for economic development. Forests in Poland cover almost $\frac{1}{3}$ of the country's area, are an essential element of our landscape. The paper presents a brief description of our forests and their functions and role of multifunctional, sustainable forestry development in the country.

Keyword: forestry, forest functions, economy

Wstęp

Lasy w Polsce są dobrem ogólnospołecznym wpływającym na jakość życia człowieka. W przeszłości występowały niemal na całym obszarze naszego kraju, lesistość Polski (w ówczesnych granicach) jeszcze pod koniec XVIII w. wynosiła ok. 40%. W wyniku procesów społeczno-gospodarczych, przede wszystkim na skutek ekspansji rolnictwa i popytu na surowce drzewne, lasy Polski uległy znacznym przeobrażeniom, w 1945 r. lesistość zmalała do 20,8%. Należy mieć na uwadze, że wylesienia te spowodowały zubożenie struktury gatunkowej drzewostanów, zmniejszenie bioróżnorodności w lasach, erozję gleb i zakłócenie bilansu wodnego kraju. Zwiększenie powierzchni leśnej w Polsce nastąpiło poprzez zalesianie gruntów nieleśnych użytkowanych rolniczo lub stanowiących nieużytki. W wyniku intensywnych zalesień (w latach 1945-1970 zalesiono 933,5 tys. ha) lesistość Polski wzrosła do 27,0%. Obecnie powierzchnia lasów w Polsce wynosi 9198 tys. ha (wg GUS – stan w dniu 31.12.2014 r.), co odpowiada lesistości 29,4% – jesteśmy w grupie krajów o największej powierzchni lasów w regionie (ryc. 1). W Polsce dominują lasy publiczne – 81,0%, w tym zarządzane przez Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe (PGL LP) – 77,1%. Głównym składnikiem naszych lasów są gatunki iglaste (69,1%) z sosną jako gatunkiem panującym – 58,5% wszystkich lasów (Leśnictwo 2015).

Funkcje lasu

Ustawowym obowiązkiem PGL LP, zapisanym w Ustawie o lasach jest prowadzenie „trwałe zrównoważonej gospodarki leśnej ukierunkowanej na zachowanie trwałości lasów oraz powiększanie zasobów leśnych i ciągłości ich wielostronnego użytkowania”.

Zagospodarowanie obszarów leśnych jest integralną częścią danego regionu jak i całego kraju. Wyrażone jest to w podstawowych dokumentach związanych z gospodarką leśną, a mianowicie: 1. Zidentyfikowane funkcje lasów na podstawie przepisów prawa określa się

szczegółowo w planach urządzania lasu i uwzględnia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. W zasadach zapisano także, że funkcje lasów w zagospodarowaniu przestrzennym kraju są kształtowane na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym (Zasady hodowli lasu 2012).

2. Określając cele i zadania planowania urzędniowego należy mieć na uwadze założenia polityki zagospodarowania przestrzennego regionu dotyczące gospodarki leśnej i ochrony przyrody z uwzględnieniem regionalnych strategii rozwoju oraz regionalnych programów ochrony środowiska (Instrukcja Urządzania Lasu 2012).

Lasy spełniają różnorodne funkcje, a mianowicie:

- **funkcje środowiskowe** (ochronne) – jest to m.in. korzystne oddziaływanie lasów na kształtowanie klimatu globalnego i lokalnego, przeciwdziałanie powodziom, lawinom i osuwiskom, chronią glebę przed erozją, a krajobraz przed stepowaniem;
- **funkcje społeczne** - to m.in. kształtowanie korzystnych warunków rekreacyjno-zdrowotnych dla społeczeństwa oraz wzbogacanie rynku pracy;
- **funkcje produkcyjne** (gospodarcze) – to przede wszystkim zdolność lasu do odnawialnej produkcji drewna i użytków ubocznych.

Powierzchnia lasów ochronnych w Lasach Państwowych, wg stanu na 1.01.2014 r., wyniosła 3 625 tys. ha (51,3% całkowitej powierzchni leśnej). Najwięcej lasów ochronnych wyodrębniono na terenach górskich oraz na obszarach będących pod wpływem przemysłu. Wśród lasów ochronnych największy udział mają lasy wodochronne 21,7%, 8,9% to lasy wokół miast, 6,6% - lasy uszkodzone przez przemysł, 4,6% - lasy glebochronne, 1,8% - lasy obronne, reszta to lasy pozostałych kategorii (Lasy Państwowe w liczbach 2015).

W ostatnich latach niezwykle ważne, z uwagi na wzrost zagrożenia spowodowanego zwiększaniem się ilości CO₂ w atmosferze była ocena ilości węgla związanego przez ekosystemy leśne. Na podstawie danych dotyczących zasobów drzewnych zawartość węgla w biomacie drzewnej wszystkich lasów Polski została oszacowana na 1 099 mln ton (Lasy Państwowe w liczbach 2015).

Lasy są naturalnym miejscem rekreacji i wypoczynku, szczególnie dla mieszkańców dużych aglomeracji miejskich. Są też celem licznych, organizowanych głównie przez szkoły, wycieczek, podczas których dzieci i młodzież mają sposobność osobistego kontaktu z przyrodą. Wypoczynek w lesie jest więc doskonałą okazją do realizacji celów edukacji leśnej. Zdrowotne właściwości ekosystemów leśnych sprzyjają rozwojowi turystyki i rekreacji, przede wszystkim na obszarach uznanych za uzdrowiskowe. Szczególnymi właściwościami zdrowotnymi, ze względu na korzystne stymulowanie układu oddechowo-krążeniowego, charakteryzują się takie zbiorowiska leśne, jak grądy, dąbrowy świetliste, bory mieszane, bory sosnowe i suche, a nawet łągi topolowo-wierzbowe. Ponadto lasy uczestniczą w procesie oczyszczania powietrza z metali ciężkich i pyłów oraz tłumienia hałasu, przez co wpływają korzystnie na mikroklimat obszarów zurbanizowanych.

Lasy Państwowe realizują zadania związane z turystycznym i edukacyjnym zagospodarowaniem obszaru leśnego już od wielu lat, pierwsze Leśne Kompleksy Promocyjne (LKP) zostały powołane ponad 20 lat temu zarządzeniem nr 30 Dyrektora Generalnego LP z 19.12.1994 r. Obowiązek planowania i realizacji edukacji społeczeństwa, został określony zarządzeniem nr 57 z 19.05.2003 r. Dyrektora Generalnego LP podczas opracowywaniu planu urządzania lasu. Lasy Państwowe prowadzą intensywną działalność z wykorzystaniem obiektów edukacyjnych.

Na terenie Lasów Państwowych znajduje się łącznie 6 523 takich obiektów, w tym 65 ośrodków edukacji leśnej, 269 izb edukacji leśnej, 562 leśne wiaty edukacyjne, 1 011 leśnych ścieżek edukacyjnych, 1 882 punkty edukacji leśnej oraz 2 734 innych obiektów. W 2015 roku z różnych form edukacji oferowanych przez Lasy Państwowe, głównie w oparciu o obiekty edukacyjne, skorzystało ponad 3,7 mln osób. Koszty utrzymania obiektów edukacyjnych wyniosły 21 244 tys. zł (Sprawozdanie ... 2015).

Las to miejsce pracy dla blisko 75 tys. ludzi; ok. 25 tys. to pracownicy Lasów Państwowych, a ok. 50 tys. pracownicy prywatnych zakładów usług leśnych, którzy na zlecenie zajmują się m.in. sadzeniem drzew i ich pielęgnacją, pozyskaniem drewna, czy jego wywozem. Leśnictwo stymuluje również produkcję przemysłową i utrzymanie wielu miejsc pracy w innych sektorach gospodarki, takich jak np. przemysł drzewny, przemysł celulozowo-papierniczy czy energetyka, jest to w sumie ok. 300 tys. pracowników zakładów przemysłowych przerabiających drewno oraz pracujących na rzecz leśnictwa i przemysłu drzewnego. Można zatem stwierdzić, że Lasy Państwowe należą do czołówki największych pracodawców w Polsce gdyż generuje około 375 tys. miejsc, statystycznie co setny mieszkaniec naszego kraju pracuje w sektorze związanym z leśnictwem i przetwórstwem drewna.

Wśród prywatnych przedsiębiorstw sektora leśno-drzewnego są i wielkie koncerny z udziałem obcego kapitału, i duże oraz średnie rodzime spółki, ale 9 na 10 podmiotów w branży to małe zakłady, zatrudniające mniej niż 10 osób. Często są to firmy rodzinne, kultywujące wielopokoleniowe tradycje związane z leśnictwem i działające w słabiej rozwiniętych regionach kraju. Tam leśnictwo i przemysł drzewny oraz rolnictwo są podstawą utrzymania setek tysięcy rodzin. Około 60% wszystkich miejsc pracy w sektorze leśno-drzewnym ulokowanych jest na obszarach wiejskich.

Polska zajmuje 10 miejsce jako producent i 4. jako eksporter mebli na świecie. Przemysł drzewny sprzedaje za granicę wyroby o wartości ok. 45 mld zł rocznie, co stanowi 10 proc. całego polskiego eksportu. Miarą kluczowej roli sektora leśno-drzewnego w naszej gospodarce jest to, że wypracowuje on ok. 2% PKB. Nie tylko daje pracę setkom tysięcy osób, lecz także jest motorem inwestycji i rozwoju innowacyjnych technologii. Od początku transformacji przyciągnął też zagraniczny kapitał o wartości ponad 30 mld zł (Ratajczak 2013). Polskie produkty powstałe z użyciem drewna – meble, stolarka okienna i drzwiowa, jachty czy papier i opakowania – to prawdziwe przeboje rynkowe

Zapotrzebowanie na drewno w Polsce wzrasta, w związku z tym corocznie rośnie również jego pozyskanie. W 2014 roku pozyskano w Lasach Państwowych 37 758,6 tys. m³ drewna, w tym 35 686 tys. m³ grubizny. Realizując zwiększone pozyskanie drewna w polskich lasach zachowana jest ciągłość trwałej zrównoważonej gospodarki leśnej, potwierdzają to m. in.: zakres wykonywanych corocznie prac odnowieniowych i zalesieniowych – w 2014 r. 56,7 tys. ha oraz rosące zasoby drzewne na pniu – w latach 2011-2014 wzrost prawie o 100 mln m³, z 2 372 mln m³ w 2011 do 2 469 mln m³ w 2014 (Leśnictwo 2012, 2015). Wzrost zasobów drzewnych nie jest tylko spowodowany zwiększeniem powierzchni lasu, jest on wynikiem pozyskania drewna w LP zgodnie z zasadą trwałości lasów i konsekwentnego powiększania ich powierzchni (Lasy Państwowe w liczbach 2015).

Z funkcją produkcyjną lasu wiążą się również odprowadzane do budżetu państwa podatki, tego tytułu w 2015 roku zobowiązania Lasów Państwowych oraz pracowników zatrudnionych w PGL LP (podatek leśny, podatek dochodowy, podatek od wynagrodzeń) wyniosły ponad 600 mln zł (Sprawozdanie ... 2015).

Z badań Zająca wynika, że w średniej cenie surowca drzewnego wynoszącej 119 zł/m³ podatki i opłaty stanowią 39 zł (33%), a z każdego pozyskanego i przerobionego jednego metra sześciennego surowca drzewnego w produkt finalny (o wartości 340 zł/m³) wynoszą 92 zł/m³, z tego 74 zł wpływa do budżetu państwa, a 18 zł do budżetu gmin (Zajac 2013).

Na podstawie nowelizacji Ustawy o lasach z dnia 24 stycznia 2014 roku (art. 58a, Dz.U. z 2014 Nr 0, poz. 222) PGL LP w latach 2014-2015 zasiłowały budżet państwa kwotą w wysokości 1 600 mln zł. Natomiast w kolejnych latach wpłaty Lasów Państwowych do budżetu państwa mają stanowić 2% uzyskanych przychodów ze sprzedaży drewna w danym roku, (w 2015 roku było to ok. 144,1 mln zł).

W ramach realizacji zadań wielofunkcyjnej gospodarki leśnej nadleśnictwa współpracują z samorządami lokalnymi uczestnicząc w przedsięwzięciach wspólnych związanych między innymi z turystycznym zagospodarowaniem lasu, poprawą infrastruktury komunikacyjnej (dróg publicznych) oraz ochroną środowiska. Jednostki LP realizują te zadania na podstawie Zarządzenia nr 40 z 2012 r. Dyrektora Generalnego LP.

Działalność dodatkowa

W ramach działalności dodatkowej Lasy Państwowe prowadziły między innymi gospodarkę łąkowo-rolną na powierzchni 15 487 ha oraz świadczyły usługi transportowe i warsztatowe, a także prowadziły działalność handlową i przemysłową.

Lasy Państwowe są również beneficjentem trzech projektów infrastrukturalnych znajdujących się na liście projektów indywidualnych dla Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007-2013:

1. Zwiększenie możliwości retencyjnych oraz przeciwdziałanie powodzi i suszy w ekosystemach leśnych na terenach nizinnych (MRN). Całkowity koszt realizacji projektu, w którym uczestniczyło 175 nadleśnictw z 17 regionalnych dyrekcji LP, wyniósł 189 166 610 zł. Wykonano 3.644 obiekty inżynierskie, w powstałych zbiornikach objętość retencionowanej wody wg stanu na 31 grudnia 2015 r. osiągnęła poziom 42 777 300 m³.
2. Przeciwdziałanie skutkom odpływu wód opadowych na terenach górskich. Zwiększanie retencji i utrzymanie potoków oraz związanej z nimi infrastruktury w dobrym stanie (MRG). Koszt projektu wyniósł 143 629 720 zł. Zrealizowano 3 553 obiekty, w których objętość zgromadzonej wody na dzień 31 grudnia 2015 r. 1 537 200
3. Rekultywacja na cele przyrodnicze terenów zdegradowanych, popolygonowych i powojkowych zarządzanych przez PGL LP (POL). Całkowity koszt realizacji projektu, w którym uczestniczyło 58 nadleśnictw z 15 RDLP, wyniósł 129 592 260 zł, a powierzchnia terenów zdegradowanych poddana rekultywacji - 30 038,76 ha. W ramach zadań tego projektu wykonano m.in. rozpoznanie i oczyszczenie saperskie terenu, usunięcie zanieczyszczenia gruntowe, rozebrano obiekty powojkowe, przygotowano i zrewitalizowano podłoże gruntowe, zalesiano powierzchnie, dostosowano skład gatunkowy drzewostanów do warunków siedliskowych oraz prowadzono ochronę i reintrodukcję gatunkową roślin i zwierząt (Sprawozdanie ... 2015).

Podsumowanie

Nie do przecenienia jest rola lasów dla człowieka oraz jego najbliższego otoczenia. W prawidłowej gospodarce wodnej (zrównoważonego bilansu wodnego) las stanowi swoisty zbiornik retencyjny przyczyniający się do wydłużenia obiegu wody w zlewni, a przez to mający znaczący wpływ na ograniczenie negatywnych skutków erozji gleby. Lasy wokół miast z jednej strony są naturalnym parawanem oraz filtrem zabezpieczającym zabudowę mieszkaniową przed negatywnymi skutkami uprzemysłowienia, a z drugiej strony są miejscem wypoczynku, zapewniają nam kontakt z naturą. Bez lasu, jego mikroklimatu trudno sobie wyobrazić rozwój turystyki czy funkcjonowanie rejonów uzdrowiskowych.

Zagadnienia związane ze środowiskiem naturalnym, w tym z lasami wchodziły w skład programów rozwoju danego regionu, województw, powiatów oraz gmin mających wpływ zarówno na poprawę życia mieszkańców, jak i rozwój terytorialny poprzez podniesienie atrakcyjności turystycznej regionu. Przykładem są regionalne programy operacyjne w latach 2007-2013 dla województw, które związane są z działalnością PGL LP (Trzeciński 2009).

PGL LP jako zarządca wszystkich obiektów budowlanych znajdujących się na gruntach leśnych Skarbu Państwa dbając o ich stan techniczny oraz realizując zadania wielofunkcyjnej gospodarki leśnej rozbudowuje infrastrukturę związaną z ochroną, hodowlą lasu oraz bazą turystyczno-edukacyjną przyczyniając się do rozwoju lokalnej działalności gospodarczej i regionu. Wielofunkcyjną, zrównoważoną gospodarkę leśną prowadzi w sposób racjonalny, dba o powierzone mu mienie, powiększa zarówno powierzchnię jak i zasobność lasów. Realizuje oraz utrzymuje wszystkie obiekty budowlane znajdujących się na gruntach leśnych dbając o ich stan techniczny, rozbudowuje infrastrukturę związaną z gospodarką leśną (ochrona, hodowla lasu) oraz działalnością turystyczno-edukacyjną.

W związku ze swoją działalnością PGL LP odprowadzają do budżetu państwa znaczne kwoty, z tytułu podatku leśnego w 2015 roku było to 209,3 mln zł, natomiast koszty budżetu państwa na rzecz leśnictwa w tym roku były dwudziestokrotnie niższe, wyniosły 10,6 mln zł (Leśnictwo 2015).

Las z samego jestestwa jest już nieocenionym dobrem dla danego regionu, a prowadzona przez PGL LP trwała zrównoważona wielofunkcyjna gospodarka leśna przyczynia się do rozwoju mieszkańców (źródło utrzymania) i regionu.

Działalność Lasów Państwowych postrzegana jest przez ogół społeczeństwa negatywnie. Wydaje się, że zarówno leśnicy, jak i środowiska naukowe kształcające leśników powinny bardziej zadbać o wizerunek leśnictwa.

Literatura

- Instrukcja urządzania lasu. Dyrekcja Generalna LP. Warszawa 2012.
- Lasy Państwowe w liczbach 2015, CILP Warszawa.
- Leśnictwo 2015. Główny Urząd Statystyczny. Warszawa.
- Polityka Leśna Państwa. Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa. Warszawa 1997.
- Raport o stanie lasów w Polsce 2012. Dyrekcja Generalna LP. CILP Warszawa.
- Ratajczak E. 2013. Sektor leśno-drzewny w zielonej gospodarce, Wydawnictwo Instytutu Technologii Drewna, Poznań.
- Sprawozdanie finansowo-gospodarcze za 2015 rok. Dyrekcja Generalna LP. CILP Warszawa.
- Trzeciński G. 2009. Możliwości wykorzystania środków finansowych z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego przez Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe. Sylwan 153 (10): ss. 689-898.
- Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach, (Dz.U. 2014 poz. 1153).
- Zając S. 2013. Badania wpływu gospodarki leśnej na ekonomiczno-społeczny rozwój kraju – cele, metody, wyniki. Forestry Letters (Prace Komisji Nauk Rolniczych i Komisji Nauk Leśnych). PTPN. Wydział Nauk Rolniczych i Leśnych. Tom 104: ss.75-86.
- Zarządzenie nr 64 Dyrektora generalnego Lasów Państwowych z dnia 13 sierpnia 2013 r. w sprawie programu PGL LP pt. "Aktywne udostępnianie lasu na lata 2013-2014" oraz zasad jego realizacji jako wspólnego przedsięwzięcia jednostek organizacyjnych Lasów Państwowych w zakresie wytwarzania infrastruktury technicznej niezbędnej do prowadzenia gospodarki leśnej. Warszawa.
- Zasady hodowli lasu. Dyrekcja Generalna LP. Warszawa 2012.

Bolesław Porter¹, Grzegorz Trzeciński¹, Krzysztof Czyżyk²

¹Katedra Użytkowania Lasu, Wydział Leśny SGGW w Warszawie, ²Zakład Geomatyki i Gospodarki Przestrzennej Katedra Urządzania Lasu, Geomatyki i Ekonomiki Leśnictwa, Wydział Leśny SGGW w Warszawie
boleslaw_porter@sggw.pl, grzegorz_trzcinski@sggw.pl, krzysztof_czyzyk@sggw.pl